

Posudek disertační práce

PhDr. Mgr. Roman Procházka předkládá k disertaci svou původní práci „**Disociace, alexithymie a self u lidí závislých na alkoholu**“. Jedná se o práci na pomezí psychologie a psychiatrie, resp. se zásadním přesahem do oboru adiktologie. Autor prezentuje přehled souvisejících dosavadních poznatků a současně vlastní výzkum, který byl proveden na skupině 135 probandů, vesměs klientů v rezidenční nebo ambulantní adiktologické péči. Statisticky zpracováno bylo 95 správně vyplněných dotazníků. Práce má 136 stran vlastního textu, je doprovázena četnými tabulkami, grafy a schématy. Seznam literatury obsahuje 147 odkazů s převahou zahraničních, jedná se o reference jak historicky klasické tak recentní.

Autor psychometricky exploroval kohortu jedinců závislých na alkoholu a na základě získaných dat zpracoval důležité adiktologické téma, a to výskyt proměnných disociace, alexithymie, sebepojetí a strategie zvládání stresu a současně vzájemné vztahy mezi nimi. Při použití adekvátních dotazníků zjistil, že alexithymie je přítomna u probandů závislých na alkoholu v 43%, psychická disociace v 38% a somatoformní disociace v 45%, přičemž proměnné statisticky významně korelovaly jak mezi sebou navzájem tak s řadou položek problematických strategií zvládání stresu a deficitního self-konceptu.

Práce se týká zásadního tématu, které je ve světovém písemnictví dosud diskutabilní a v české literatuře je prozatím zpracováno minimálně. Koncept disociace je v psychiatrii znám od vystoupení Pierre Janeta, ale podrobněji se zkoumá teprve cca posledních 10 let. Zmapováním souvislostí mezi uvedenými proměnnými přispěl autor významně do adiktologické diskuse k problematice duální diagnózy, dimenzionálního nosografického přístupu a k otázce osobnostních rysů souvisejících s užíváním návykových látek. Zjištění, která uvádí, nejsou sice revoluční, ale vzhledem k fundované metodologii je práce velmi hodnotná, cenná a přínosná.

Disertační práce je logicky uspořádána do 11 kapitol včetně souhrnu (vzhledem k připomínce níže uvedené by jich mělo být formálně 12). První polovina textu (kapitoly 1-6) je věnována teoretickým východiskům s četnými odkazy na literaturu. Tato část je uspořádaná jasně, přehledně, dostatečně bohatě a výstižně. Autor se v tématu výborně orientuje, vybírá nejdůležitější a nejnosnější podněty, logicky je organizuje a propojuje do souvislostí ústících do vlastních výzkumných otázek. Další část textu (kapitoly 7-8) vymezují výzkumný problém, seznamují s designem výzkumu včetně jeho cíle a použité metodologie. Tyto části jsou opět zpracovány účelně, jasně a přehledně. V další osmé kapitole (dle autorova číslování) je prezentováno velmi obsáhlé spektrum výsledků statistických analýz. Způsob zpracování výsledků odpovídá typu a struktuře nasbíraných dat a poukazuje na vědeckou erudici autora. Stejně logicky a jasně jsou pak v 9. kapitole výsledky diskutovány, s přihlédnutím k závažným sdělením jiných autorů, zabývajících se podobným tématem. Navazuje stručný závěr, souhrn, seznam literatury a přílohy.

Autor dochází k závěru, že u jedinců závislých na alkoholu existují mezi disociativními fenomény, alexithymií, sledovanými strategiemi zvládání stresu a self-konceptem statisticky významné vztahy, což je i potvrzením hypotézy, kterou si postavil jako kliník. Z tohoto pohledu je předností práce schopnost autora uspořádat a sdělit velké množství faktů a poznatků a učinit zřetelným jejich význam a vztah k adiktologické klinické praxi. Autor přesvědčivě dokumentuje své výzkumné schopnosti, erudici a porozumění předmětu i velkou praktickou zkušenost. Za silnou stránku práce lze považovat schopnost syntetického přístupu k problematice.

Oponent se snažil odhalit i slabiny práce a připomínky má ve dvou oblastech. První je zásadnějšího charakteru: originální výzkum byl proveden na skupině 135 probandů, ale zpracováno bylo pak jen 95 správně vyplněných dotazníků, když jich autor 40 vyřadil pro „neúplné vyplnění některých položek“.

Zde se nabízí hypotetická úvaha o tom, že 40 vyřazených probandů mohlo představovat např. „disociativní skupinu par excellence“ a že jejich „položková neúplnost“ mohla mít významnou projektivně diagnostickou hodnotu (dokonce v rámci sledování deklarovaných cílů práce) a že sama tato skupina zasluhovala podrobnější rozbor (poznámka: autor sám tuto skutečnost na str. 83 reflektuje). Neúplné vyplnění dotazníků se ostatně mohlo eliminovat důkladnější explikací a asistencí při administraci a pokud nebyla chybovost u jednotlivých probandů extrémní, mohly se chybějící položky doplnit vygenerováním náhodných čísel v pásmu statistického rozptylu, což by nijak zásadně nezkreslilo statistické výsledky. Dle názoru oponenta tím není zásadně snížena hodnota a vědecký význam práce, nicméně jeden významný aspekt tímto zůstal za kulisami. Druhá méně zásadní připomínka se týká vlastní publikace resp. jistého zmatku v číslování jednotlivých kapitol, kde autor došel k číslu 8 a pak se vrátil k číslu 7 a pak znovu pokračoval číslem 8 a dále, což by z logiky textu mělo být již číslo 9 a dále - toto čtenáře poněkud mate.

V práci osvětlil autor problematiku z mnoha úhlů pohledu a v různých souvislostech, které pokrývají spektrum poznatků na kontinuu od neurobiologie až po psychologické nebo sociologické výklady, a to vše s výrazným přesahem do oblasti klinické adiktologie. V této souvislosti oponenta zaujala autorova tendence traktovat disociaci jako velmi účinnou (i když v principu vysoce maladaptivní) osobnostní obranu („psychobiologický defenzivní systém“). V návaznosti na tuto tézi autor akcentuje význam psychodynamických terapeutických postupů, což i v současné světové odborné adiktologické společnosti představuje velkou diskusní výzvu.

Vlastní práce autora svědčí o nadhledu, důkladnosti, vytrvalosti a pílí, kvalitní psychologické a psychiatrické (potažmo adiktologické) dovednosti, zkušenosti a pedagogickém nadání. Oponent nemá žádnou pochybnost o tom, že autor je způsobilý bádat v oboru svého zájmu. Umí využívat současné a náročné postupy pro kladení smysluplných otázek a je po vědecké stránce kompetentní nalézt na ně odpovědi. Publikace představuje vysoce kvalitní text, který může sloužit jako bohatý zdroj informací i jako inspirace pro výzkumníky i kliniky.

Závěr:

Posuzovaná disertační práce představuje autorovy výsledky jak na poli klinickém, tak na poli výzkumném. Je zpracována důkladně, systematicky a srozumitelně, s důrazem na vědeckost a opírá se o výzkumem podložené poznatky. Zároveň je dílo vzorně zpracováno z hlediska didaktického, s přehledným členěním, srozumitelným výkladem s jasnými formulacemi, včetně účelných graficky odlišených tabulek, grafů a schémat. Současně se v ní odráží bohatá klinická zkušenost, a to jak v oblasti víceetážové diagnostiky tak terapie závislosti na alkoholu. Je evidentní, že autor má v dané oblasti rozsáhlé znalosti a že tyto znalosti dokáže přehledně a srozumitelně prezentovat.

Doporučuji disertační práci PhDr. Mgr. Romana Procházky k přijetí. Předložená práce je dokladem k tomu, že autor je širší svého rozhledu, soustavností zájmu i erudovaností v přístupu k bádání plně kvalifikován k získání titulu Ph.D.

V Bílé Vodě dne 14. června 2011

MUDr. Petr Jeřábek, Ph.D.

Psychiatrická léčebna Bílá Voda